

Utrecht Standaard Toegankelijk

Versie, januari 2017

Ambitie

In de gebouwen van Utrecht moet iedereen kunnen doen wat hij/zij volgens de bestemming komt doen.

'Toegankelijkheid van de gebouwde omgeving is de eigenschap van buitenruimten, gebouwen en woningen die maakt dat mensen er kunnen doen wat zij er volgens de bestemming moeten kunnen doen'.¹

De Utrecht Standaard Toegankelijk:

1. In de gebouwen van de gemeente Utrecht moet iedereen kunnen doen wat hij/zij volgens de bestemming komt doen.
2. Het uitgangspunt is dat alle ruimtes, routes en objecten in een gebouw door iedereen zijn te gebruiken.
3. Bij de start van het bouwproces wordt in overleg met de toekomstige gebruikersgroepen besloten én beargumenteerd welke ruimtes niet voor iedereen toegankelijk hoeven te zijn. Ook wordt besloten of er ruimtes zijn waar specifieke gebruikersgroepen gebruik van moeten kunnen maken, en voor welke aantallen.
4. Alle ruimtes en de verbindingen tussen de ruimtes worden weergegeven in een ruimtematrix en een relatieoverzicht of routeschema.
5. Gedurende het project wordt in elk stadium gecontroleerd of er nog wordt gewerkt aan de toegankelijkheid zoals is afgesproken bij de start van het project.
6. De bron van kennis is het Handboek voor Toegankelijkheid, laatste (nu 7^e) druk.

Achtergrond

Het [VN-verdrag](#) voor de rechten van mensen met een beperking werd in Nederland op 14 juli 2016 van kracht. Het VN-verdrag versterkt de positie van mensen met een beperking omdat het bepaalt dat zij gelijke rechten hebben op het gebied van wonen, scholing, vervoer, werk en een aantal andere terreinen. De overheid moet ervoor zorgen dat dit wordt gerealiseerd. Het verdrag daagt gemeenten uit om haar opdracht zo in te zetten dat iedereen optimaal kan deelnemen aan de samenleving. Dat vraagt niet om het oplossen van problemen bij mensen met een beperking, maar om het wegnemen van belemmeringen in de samenleving. Het gaat om een stapsgewijze verbetering gericht op inclusie voor iedereen. De wettelijke verankering van toegankelijkheid in Bouwbesluit, AMvB Omgevingswet en AMvB toegankelijkheid bij het VN Verdrag Handicap ontbreekt (nog).

Aanleiding

De gemeente Utrecht heeft een groot aantal panden in eigendom. Ook exploiteert en ontwikkelt de gemeente Utrecht veel panden onder eigen regie. Het meeste van dit vastgoed wordt ingezet om een maatschappelijk doel te realiseren. Bij onderhoud, renovatie of bouw wordt toegankelijkheid nagestreefd. Helaas blijkt in de praktijk het eindresultaat niet altijd te voldoen aan het gewenste niveau van toegankelijkheid. Dit vraagt om heldere uitgangspunten en duidelijkheid over het gewenste niveau van toegankelijkheid. Deze duidelijkheid willen wij bieden met deze Utrecht Standaard Toegankelijk.

¹ Wijk, M. (2012) *Handboek voor Toegankelijkheid 7e geheel herziene druk*. Alphen a/d Rijn: BIM Media

Utrecht Standaard Toegankelijk

De Utrecht Standaard Toegankelijk beschrijft de manier waarop wij toegankelijkheid in het ontwikkelproces verankeren. Met de Utrecht Standaard Toegankelijk brengen we een actief leerproces op gang.

De Utrecht Standaard Toegankelijk richt zich op Utrechtse gebouwen in gemeentelijk eigendom.

In de gebouwen van de gemeente Utrecht moet iedereen kunnen doen wat hij/zij volgens de bestemming komt doen. Als iedereen gewoon naar en in het gebouw kan komen, dan gebruikers met een beperking dus ook. Een gebouw waar iemand een trappetje op getild moet worden, of voor wie de deur opengehouden moet worden is niet voor iedereen toegankelijk. Uitgangspunt is dat iedereen alle ruimtes en routes in een gebouw kan gebruiken. Bij de start van het bouwproces wordt met de toekomstige gebruikersgroepen besproken welke ruimtes niet voor iedereen toegankelijk hoeven te zijn. Ook wordt besloten of er ruimtes zijn waar specifieke gebruikersgroepen gebruik van moeten kunnen maken, en voor welke aantallen. Hierbij maken we onderscheid tussen bezoekers en medewerkers, en tussen gebruikersgroepen (zoals mensen met een auditieve beperking, een visuele beperking, verstandelijke of loopbeperking en mensen die gebruik maken van een rolstoel of scootmobiel). Zo heeft een sociëteit voor ouderen een grotere capaciteit voor scootmobiel nodig dan een kantoor.

De gemeente Utrecht als opdrachtgever besluit, beargumenteert en legt de prestatie vast.

De keuze welke gebouwonderdelen niet voor iedereen toegankelijk hoeven te zijn, gaat nooit over toegangen, nooduitgangen, binnendeuren, rolstoeltoegankelijk(e) toilet(ten), liften, trappen en noodtrappen.

De Utrecht Standaard Toegankelijk houdt in:

1. dat we aan het begin als opdrachtgever in het bouwproces vaststellen wat de prestatie qua toegankelijkheid moet zijn, en dat die prestatie in het gehele bouwproces wordt geborgd.
2. dat iedereen alle toegangen, nooduitgangen, binnendeuren, toegankelijk(e) toilet(ten), liften, trappen en noodtrappen kan gebruiken.

De ruimtestaat en het relatieschema

In de gebouwen van de gemeente Utrecht moet iedereen zelfstandig kunnen doen wat hij/zij volgens de bestemming komt doen. Alle ruimten en routes in het gebouw² moeten toegankelijk zijn. De opdrachtgever omschrijft bij de start van het project in de ruimtestaat de uitzonderingen hierop. Bij het vaststellen van de ruimtestaat is (intensief) overleg met de toekomstige gebruikers. Ruimtes hebben verschillende functies. De opdrachtgever geeft bij de start van het project voor elke ruimte apart aan als deze niet voor iedereen zelfstandig toegankelijk hoeft te zijn, of als deze niet voor iedereen toegankelijk hoeft te zijn. De opdrachtgever kan bijvoorbeeld besluiten dat sommige ruimtes niet toegankelijk hoeven/kunnen zijn voor gebruikers in een rolstoel, met een visuele of auditieve beperking. Hierbij moet rekening worden gehouden met eventuele veranderingen in gebruik van de ruimten in de loop van de jaren. Ook omschrijft de opdrachtgever de toegankelijkheid van het gebouw als totaal, hoe de verschillende ruimtes zich tot elkaar verhouden en wat dat betekent voor toegankelijkheid: de routes. Ook hierbij aandacht voor capaciteit en specifieke gebruikers.

In ieder geval kan iedereen gebruik maken van alle toegangen, nooduitgangen, binnendeuren, rolstoeltoegankelijk(e) toilet(ten), liften, trappen en noodtrappen.

² Soms kan daar een parkeerplaats of een schoolplein bij horen. Dan moet daarvan ook worden bepaald of ze toegankelijk worden ingericht.

In de ruimtestaat is voor elke ruimte opgenomen:

- a. de functie van de ruimte voor gebruikers - bezoekers en medewerkers
- b. dat de ruimte voor iedereen zelfstandig toegankelijk³ is
- c. de uitzonderingen, namelijk:
 - i. De ruimten die voor sommige gebruikers (zoals bijvoorbeeld met weinig kracht in de armen, met een visuele of auditieve beperking) uitsluitend met hulp toegankelijk⁴ zijn
 - ii. De ruimten die voor sommige gebruikers (zoals bijvoorbeeld gebruikers die een rolstoel gebruiken) niet toegankelijk zijn.
- d. aanvullende eisen, zoals bijvoorbeeld over het aantal gebruikers met een beperking (in een ouderensociëteit)

In het relatieschema zijn alle ruimtes in relatie tot elkaar weergegeven met logische, korte en toegankelijke routes.

Functioneel- de bron van kennis

Uitgangspunt zijn de afspraken over het niveau van toegankelijkheid van de verschillende ruimtes en routes in het gebouw. Kennis over toegankelijkheid halen we uit het Handboek Toegankelijkheid 7^e druk <https://www.bol.com/nl/p/handboek-voor-toegankelijkheid/9200000007917495/>. Met deze normen kan een toegankelijk gebouw, met toegankelijke ruimtes en routes worden ontwikkeld.

The proof of the pudding is in the eating.

De uiteindelijke toegankelijkheid van het gebouw, de ruimtes en routes, zijn bepalend of het resultaat zoals was vastgelegd is gehaald.

In sommige gevallen zijn er bovendien extra eisen opgenomen ten opzichte van de normen; volgens de normen zouden er bijvoorbeeld in een sporthal enkele kleedkamers toegankelijk moeten zijn.

Maar het rolstoelbasketbal team heeft meer nodig. Als in de groepskleedkamer enkele eenvoudige maatregelen worden gedaan, zoals de haken wat lager ophangen en een extra plank aanbrengen, kan het gehele team uit de voeten. In de werkwijze van de Utrecht Standaard Toegankelijk is deze wens aan het begin van het project in het gesprek met de toekomstige gebruikers duidelijk geworden, en vastgelegd in de opdracht.

Operationeel (proces):

In alle fasen van het ontwikkelproces nemen we toegankelijkheid op:

1. De initiatief fase
 - a. In het projectcontract⁵ is onderdeel van het projectresultaat een beschrijving van het niveau van toegankelijkheid van het gebouw; de ruimtestaat en relatieschema, op basis van overleg met toekomstige gebruikers.
In de projectopdracht nemen we op dat aan het einde van het project wordt geëvalueerd of het gebouw voldoet aan de eisen aan toegankelijkheid zoals gesteld in ruimtestaat en relatieschema, én of de werkwijze volgens de Utrecht Standaard Toegankelijk aanpassingen behoeft.
 - b. Projectstart-up Toegankelijkheid komt op de agenda, afspraken worden gemaakt hoe toegankelijkheid wordt geborgd en wie vertegenwoordigt.

³ Zelfstandig toegankelijk voor een bezoeker met een hand- en armfunctie die gebruik maakt van een rollator, handbewogen rolstoel, elektrische rolstoel (850 x 1200 mm) of een scootmobiel (850 x 1500 mm).

⁴ Hulp bestaat uit het openhouden van enkele en dubbele deuren met drangers.

⁵ Projectopdracht=projectcontract

2. De definitiefase

- a. In de samenwerkingsovereenkomst (verhuurder-huurder) wordt bij de kwaliteitsomschrijving afspraken opgenomen over het niveau van toegankelijkheid van de verschillende onderdelen van het gebouw (eventueel naar ruimtegebruik en/of gebouwfunctie).
- b. Bij de offerteaanvraag en opdracht adviseurs (architect en anderen) nemen we bij 1.8 toegankelijkheid als volgt op: De gemeente Utrecht werkt aan een stad voor iedereen, gesteund door het VN verdrag Handicap. De gemeente Utrecht ambieert een toegankelijke en inclusieve stad. Toegankelijkheid van gebouwen is daarmee een criterium bij de aanbestedingsselectie.
- c. Bij de bijlagen offerteaanvraag (DNR takenlijst) voegen we bij het onderdeel 'ontwerpintegratie' het volgende toe:
 - i. Ontwikkelen toegankelijkheidsconcept
 - ii. Integreeren en coördineren toegankelijkheidsconcepten
 - iii. In het programma van eisen nemen we een artikel over toegankelijkheid op: Het gebouw is een openbaar gebouw en moet door iedereen te gebruiken zijn, ook door mensen met een beperking (loopbeperking, visuele, auditieve of verstandelijke beperking, met hulpmiddelen zoals scootmobiel, rolstoel, stok of met een hond). Denk hierbij aan een overzichtelijke indeling en een gemakkelijke oriëntatie in het gebouw. Iedereen moet alle toegangen, nooduitgangen, binnendeuren, toegankelijk(e) toilet(ten), liften, trappen en noodtrappen kunnen gebruiken. Kennis over toegankelijkheid halen we uit het Handboek voor Toegankelijkheid.
- d. In de bijlagen van het programma van eisen wordt de ruimtestaat en het relatieschema opgenomen.
- e. Per fase wordt een toetsingsdocument of fasedocument opgesteld. Toegankelijkheid is een integraal onderdeel van de kwaliteit van een gebouw. Afwijkingen met de afspraken uit programma van eisen en opdracht worden door het ontwerpbureau gemotiveerd. Afwijkingen worden besproken tussen ontwerper, toekomstige gebruiker en opdrachtgever. Bij nieuwe afspraken over aanpassingen en wijzigingen van het ontwerp worden de ruimtestaat en het relatieschema aangepast.

3. De voorlopige ontwerpfase

- a. In de (deel-)opdracht adviseurs nemen we toegankelijkheid als volgt op: De gemeente Utrecht werkt aan een stad voor iedereen, gesteund door het VN verdrag Handicap. De gemeente Utrecht ambieert een toegankelijke en inclusieve stad. Toegankelijkheid van gebouwen is daarmee een criterium bij de aanbestedingsselectie.
- b. In het voorlopig ontwerp toont de architect met onderstaande producten aan dat de afgesproken prestatie op toegankelijkheid wordt gehaald:
 - i. Ruimteschema
 - ii. Plattegrond met pictogrammen voor specifieke gebruikersgroepen (zie bijlage)
 - iii. Relatieschema (met de korte, logische en toegankelijke routes)
- c. Per fase wordt een toetsingsdocument of fasedocument opgesteld. Toegankelijkheid is een integraal onderdeel van de kwaliteit van een gebouw. Afwijkingen met de afspraken uit programma van eisen en opdracht worden door het ontwerpbureau gemotiveerd. Afwijkingen worden besproken tussen ontwerper, toekomstige gebruiker en opdrachtgever. Afspraken over aanpassingen worden opgenomen in de ruimtestaat en het relatieschema.

4. De definitief ontwerpfase
 - a. In de (deel-)opdracht adviseurs nemen we toegankelijkheid als volgt op: De gemeente Utrecht werkt aan een stad voor iedereen, gesteund door het VN verdrag Handicap. De gemeente Utrecht ambieert een toegankelijke en inclusieve stad. Toegankelijkheid van gebouwen wordt daarmee een criterium bij de aanbestedingsselectie.
 - b. In de huurovereenkomst nemen wij bij de algemene bepalingen het volgende op: Huurder draagt zorg voor het in stand houden van de afgesproken prestatie op het gebied van toegankelijkheid. Als door wijzigingen aan of gebruik van het pand, ongeacht de toestemming van de verhuurder, voornoemde prestatie wordt beperkt dan wel te niet gedaan wordt, zal de huurder deze op eerste aanzegging van de verhuurder herstellen.
 - c. In het definitief ontwerp toont de architect met onderstaande producten aan dat de afgesproken prestatie op toegankelijkheid wordt gehaald:
 - i. Ruimteschema
 - ii. Plattegrond met pictogrammen voor specifieke gebruikersgroepen (zie bijlage)
 - iii. Relatieschema (met de korte, logische en toegankelijke routes)
 - d. Per fase wordt een toetsingsdocument of fasedocument opgesteld. Toegankelijkheid is een integraal onderdeel van de kwaliteit van een gebouw. Afwijkingen met de afspraken uit programma van eisen en opdracht worden door het ontwerp bureau gemotiveerd. Afwijkingen worden besproken tussen ontwerper, toekomstige gebruiker en opdrachtgever. Afspraken over aanpassingen worden opgenomen in de ruimtestaat en het relatieschema.
5. Het bestek
 - a. In de (deel-)opdracht adviseurs nemen we toegankelijkheid als volgt op: De gemeente Utrecht werkt aan een stad voor iedereen, gesteund door het VN verdrag Handicap. De gemeente Utrecht ambieert een toegankelijke en inclusieve stad. Toegankelijkheid van gebouwen wordt daarmee een criterium bij de aanbestedingsselectie.
 - b. In het bestek (boekwerk + tekeningen + bijlagen), zijnde contractstuk aannemer(s) toont architect met onderstaande producten aan dat de afgesproken prestatie op toegankelijkheid wordt gehaald:
 - i. Ruimtestaat
 - ii. Plattegrond met pictogrammen voor specifieke gebruikersgroepen
 - iii. Relatieschema (met de korte, logische en toegankelijke routes)
Zoals gezegd kan de architect deze prestatie behalen door gebruik te maken van de kennis uit het Handboek voor Toegankelijkheid.
 - c. Per fase wordt een toetsingsdocument of fasedocument opgesteld. Toegankelijkheid is een integraal onderdeel van de kwaliteit van een gebouw. Afwijkingen met de afspraken uit programma van eisen en opdracht worden door het ontwerp bureau gemotiveerd. Afwijkingen worden besproken tussen ontwerper, toekomstige gebruiker en opdrachtgever. Afspraken over aanpassingen worden opgenomen in de ruimtestaat en het relatieschema.
6. De aanbesteding

De prestatie op het gebied van toegankelijkheid ligt besloten in het bestek. Bij een traditioneel bouwproces ligt de ontwerpverantwoordelijkheid en daarmee ook de prestatie op toegankelijkheid bij de opdrachtgever.

7. De oplevering
 - a. Bij de oplevering toetst de (gedelegeerd) opdrachtgever aan de hand van het bestek of de afspraken met betrekking tot de te leveren prestatie van toegankelijk is gehaald. In samenwerking met gebruikers wordt bij de oplevering de prestatie getest.
 - b. Pas nadat de opleverlijst voor afgewerkt door de (gedelegeerd) opdrachtgever is afgetekend en de eventuele opmerkingen bij de test door gebruikers zijn opgelost, is sprake van een gehaalde prestatie.
8. Aan het einde van het project wordt geëvalueerd.

Ook wordt de werking van deze Utrecht Standaard Toegankelijk getoetst, en vastgesteld wordt of de specifieke wensen van de gebruikers aan het begin van het project voldoende zijn gekend.

Bevindingen en leerdoelen voor nieuwe projecten worden opgesteld en uitgedragen.

Invoeringsplan Utrecht Standaard Toegankelijk

Er moet een invoeringsplan worden opgesteld voor de Standaard. Punten die daarbij bijvoorbeeld aan de orde moeten komen zijn:

- Kiezen van een betrekkelijk klein project waarop de Standaard snel kan worden uitgetoetst en geëvalueerd.
- Aan het begin van het ontwikkelproces vindt het gesprek met de toekomstige gebruikers plaats over de specifieke wensen. We ontwikkelen varianten waarop dit gesprek kan plaatsvinden.
- Ontwikkelen en uitvoeren van de PR rondom Utrecht Standaard Toegankelijk.
- Uitdragen/introduceren Utrecht Standaard Toegankelijk binnen en buiten de gemeente Utrecht, en buiten de stad Utrecht.
- Wijze van invoeren van de teksten in de sjablonen.
- Verzorgen van beschikbaarheid van de informatie uit het Handboek voor Toegankelijkheid. Zo lang er geen website is waar de informatie gemakkelijk beschikbaar is moet het Handboek royaal en bij elke opdracht worden verstrekt.
- Vaststellen wie in het proces toetst op toegankelijkheid.
- De Utrecht Standaard Toegankelijk is een werkwijze voor de gemeente Utrecht als opdrachtgever. We zullen andere opdrachtgevers vragen zich aan te sluiten bij deze standaard. Daarvoor moeten we de mogelijkheden verkennen om bij bestaande normen aan te haken om toegankelijkheid vooraf in het ontwerp- en bouwproces te borgen.
- In de een traditioneel bouwproces ligt de ontwerpverantwoordelijkheid en daarmee ook de prestatie op toegankelijkheid bij de opdrachtgever. Wij kunnen verkennen of en hoe de architect, aannemer, leverancier verantwoordelijk kan worden voor een goede uitvoering van toegankelijkheid, ic aanbesteding voor functionaliteit van toegankelijkheid. Tijdens de bouw worden keuzes gemaakt. Dan moet het voor iedereen duidelijk zijn wat de functionaliteit moet zijn, en ook wat daarin de minimale eisen zijn.